

VÉGYESEK.

Pápa város fölmérése 1555-ben s a régi magyar királyi mérték. Az Orsz. Levéltárban, Nádasdy Tamás nádor keze irásával, van följegyzés erről, bizonyosan abból az alkalomból, hogy a várost a török ellen megerősíteni akarták. Szó is van négy (úgy látszik régi) bástyáról, három kapuval. Ezeket is megmérték. A méréshez egy kilencz lépésnyi kötelet használtak, mellyel a 4 bástya, a 3 kapuval együtt: 31 kötelet azaz 279 lépést tett ki. Minden két bástya közt 4 kötélnyi köz van azaz 36 lépés, együttvéve pedig 72 lépés. A bástyák belső szélessége „egyiket a másikkal összeadva” 4 lépés, tehát minden bástya, belül, csak 1 lépés széles volt.

Magát a várost kétfelől mérték meg. A tó felüli részről, a város kerülete kitett: 118 kötelet azaz 1062 lépést, a szárazföld felől pedig 57 kötelet azaz 513 (a nádor elhibázta a számvetést és 495 lépést ír, mintha csak 55 kötélről lett volna szó) lépést.

Igy tehát, Pápa városának (nem a bástyák által befogott területnek) *összes kerülete* (totus circuitus oppidi) 1555-ben kitett 175 (és nem 165-öt, a mint a nádor rosszul adja össze a kétfelöli mérést) kötelet azaz 1575 (a nádor szerint 1485-öt, mert helytelenül 165 kötél után számít) lépést.

Még ennél is becsesebb, a nádornak az a megjegyzése, a minek nyomára eddig sehol se akadtam, hogy az a lépés: *királyi mérték*, és hogy *hat lábat* (facit passus Regios idest sex pedum) tesz ki, mert akkor semmi kétség, hogy itt a középkori, s egészen az Árpádkorig visszanyúló, magyar királyi mérték egyik eleméről van szó.

E szerint tehát Pápa város kerülete összesen 9450 királyi lábat tett ki, ami már, a Corpus Jurisban (értsd az *első* kiadást vagy Kolosvári és Óvári magyar fordítását) lerajzolt királyi öl után, a mai mértékre könnyen átvihető.

T. K.

Marhakereskedésünk szabályozása 1605-ben. Marhakereskedésünk már a középkorban is nagy volt. Oláh Miklós — ki 1536-ban írta meg könyvét — azt mondja, hogy Debreczen különösen szarvasmarhatenyésztéséről híres, s ő maga is ismert, egy Bíró Gáspár nevű gazdag debreczeni polgárt, kinek magának 10000 eladó ökre volt. A harminczadosoktól (vámstedőktől) pedig sokszor hallotta, hogy Bécsbe a két marha-

vásárra egyenkint 30000 ökörnél többet hajtának föl, ugyanennyit visznek ki Olaszországba és Morvaországba, sőt még többet is. Herberstein szerint (1556) pedig, évente, Magyarországból, magába Bécsbe 80000 vágómarhát hajtának.

Ezek az adatok a levéltári adatokkal is összevágának. Az érsekujvári hídvámosnak például 1587 december 1-étől 1588 november 30-áig vezetett bevételi naplója, minden marháról beszámol, amiből megtudjuk, hogy azon év leforgása alatt, összesen: 84,282 ökröt hajtottak az érsekujvári hídon keresztül. Minden egyes ökörhajcsár név szerint föl van sorolva, s mellette áll annak a helynek neve is, ahonnan az ökrök származnak. Innen tudjuk, hogy azok mind a török hódoltság alatt lévő *Alföldről* valók. Szám szerint, a legelső helyen áll: *Pest* vármegye, és pedig első sorban Kecskemét, a honnan a legtöbb ökröt hajtják fel; továbbá Káta, Gyömrő, Abony, Czegléd és Tetétlen. Utána mindjárt *Bihar* vármegye jön, Debreczen-nel az élén; továbbá: Nagyvárad, Böszörmény, Marczinháza, Hosszúpályi, Kereki stb. *Békés* vármegyéből: Csaba Csabaesüd, Kétegyház, Szenttornya, Békés, Orosháza, Kigyós, Körösladány, Kerekegyház és Csorvás. *Csongrád* megyéből: Hódmezővásárhely hajt fel sokat; továbbá: Szeged, Szentés, Sövényháza, Dócz és Pusztaszer. *Csanád* megyéből: Földeák, Dombegyház, Fecskés, Tömörkény, Mezőhegyes, Királyhegyes. *Arad* megyéből: Simánd, Nagy-Iratos, Domb-Iratos, és Sikló. *Külső-Szolnok* megyéből egymaga Mezőtúr szerepel, de nagy számmal. A *Jász-Kisnád* megyéből: Halas és Jász-Ápáthi. *Borsod* megyéből: Doroghya és Szederkény. *Baramya* megyéből: Mágocs. *Zaránd* megyéből: Zaránd. *Szörény* megyéből: Karánsebes. Sőt *Erdély* belsejéből is sok helyet emlegetnek: Kolozsvár, Enyed, Torda városokat, Alparéht-et és Kamarás-t. Említenek még néhány: Nyitra-, Pozsony-, Komárom s Esztergommegyei községet is. de oly csekély számú ökörral, hogy azok az alföldi hajcsároké mellett, szót se érdemelnek.

Ugy is nevezték őket, az egész török korszakon keresztül, *alföldieknek* (bom pulsores qui *Alföldy* vocantur), minden hivatalos okiratban. Nagy bátorság kellett akkor ehhez a foglalkozáshoz, mert a török hódítás területén, a közbiztonság legerősebb feltételei is hiányoztak. Sok veszedelemmel járó, hosszú útjokat, csakis fölfegyverkezve, jól szervezett karavánokban tehették meg, s örökké haramiák közt járva-elve, olykor maguknak is a haramiák fortélyaival kellett élniök. Az érsekujvári hídhoz igyekeztek karavánjaik, azon kellett áthajtani minden marhát, amit Ausztriába vagy Morvaországba szántak. Oda azonban csak kevesen jutottak el. Mihelyt ugyanis Érsekujvártól nem messze, a nyitramegyei *Jathó* pusztára (in campo Jatho), talán az első biztos pihenőre terelték marhanyújaikat, már ott várták őket a bel- és külföldi marhakereskedők,

vagy mint akkor nevezték: *tözsérek* egész serege. Céljuk pedig, természetesen az volt, hogy, ezt a temérdek küzdelemmel ideszerezett marhát, mentül hamarabb összevásárolhassák. Ezt pedig csak úgy teheték, hogy társaságokat szerveztek, melyek a marhákat közös befektetéssel vásárolták össze, és a viszont-eladásból begyűlt nyereségen aztán megosztottak. Természetes, hogy a marhavásárokon itt is, Ausztriában is, nem az alföldi ökrhajcsárok, hanem a másod- vagy harmadkézből vevő kereskedők diktálták az árakat, aminek következménye: a húsnak általános drágasága lön.

A mészárosok s a közönség sűrű panaszaira, II. Mátyás király 1605 ápril 1-én, nyílt parancsot (pátenst) bocsátott ki, mellyel az egész marhakereskedést megrendszabályozta. Nem tűrheti — ugymond — hogy a marhakereskedők az ökrhajcsároktól minden marhát mások elől összevásároljanak, hogy aztán másod- vagy harmadkézbe mindig nyereséggel eladván, a húst ennyire megdrágítsák.

1. Mindenekelőtt tehát szigorúan eltílt minden marha-elővásárlást, akár nyíltan, akár titkon történnék.

2. A marhakereskedőknek nem szabad ezentúl sem a jatói pusztára jární, sem egyáltalán a Vág folyón, marhavásárlás céljából, átkelni.

3. Az „alföldi“-ek viszont, marhájukat, a Vágon túl, csakis a rendes marhavásárokra hajtsák, hogy azokat, a dunán-inneni és túli lakosság szabadon vásárolhassa.

4. Szabadságukban áll ezen alföldieknek maguknak is, Ausztriába vagy a bécsi vásárra hajtani marhájukat, ha t. i. a szokásos harminczadot és vámot megfizették.

5. A marhakereskedők közül, ezentúl csak ketten vagy hárman képezhetnek egy társaságot, mert eddig ha többen voltak, Bécsben sem a mészárosok, sem akárki más, tőlük marhát, igazi áron nem vásárolhatott, csakis nagy veszteséggel. Ennélfogva a király a több tagból álló társaságokat, vagy ezek szövetkezését, szigorú büntetés alatt eltíltja.

6. A 2—3 tagból álló marhakereskedő társaságok, az alföldiektől, a rendes országos vagy heti vásárokon, marhát szabadon vásárolhatnak ugyan, de a harminczad hivataltól, vagy ahol az nincs, az illető község elüljáróságától bizonyítványt szerezzenek, de csak a maguk és nem másnak nevére, arról hogy: hány ökröt vettek? kiktől? s hová akarják hajtani? A vett ökröket aztán, egymásnak se eladni, sem átengedni ne merészeljék, azok elkobzásának, s ezenfelül súlyos bírságnak terhe alatt, mely bírság $\frac{1}{3}$ -ada a följelentőt, $\frac{2}{3}$ -ada pedig a kincstárt illeti.

7. Mihelyt a marhakereskedők Bécsbe érnek, a felhajtott ökrökről szóló bizonyítványaikat, a bécsi handgrófi hivatalban felmutatni tartoznak.

8. Minden marhakereskedő-társaság, tagjainak és feleségeiknek nevét, mind a bécsi handgrófi hivatalban, mind az illő harminczad hivatalnál bemondani tartozik, hogy azok őket mindenkor nyilvántarthassák.

9. A nagyszombati marhakereskedők, marháiknak csak kis részét adják el a városban, hanem — úgyszólván — valamennyit, a Fehéregységen keresztül, Auspitz felé, Morva- és Csehországba hajtják, a mi Nagyszombatnak, s vidékének nagy kárára van, viszont Morva- és Csehország, lengyel ökrökkel bőven el van látva. Ennélfogva a király ezt eltiltja, s azt rendeli, hogy marháikat Nagyszombat városában értékesítsék, „vagy ha nekik alkalmasabb a Trösingben most felállított vásárra“ hajtsák, mely a Morva mellett Auspitztól négy mérföldnyire fekszik, s a hol azokat, a morva mézárások és a Németországban járó marhakereskedők, szabadon megvehetik.

Végül 10. mivel a magyar-óvári heti vásár kedden van, a szempezi vásár ezentúl szombaton legyen, hogy onnan a marhát keddre Magyar-Óvárra hajthassák.

II. Ferdinánd király 1622. október 10-én újra kiadta ezt a pátent, ugyanezzel a szöveggel, kivéven a 9. pontot, mely elmaradt, s ennek helyébe egy új pont van betoldva, mely szerint ezentúl az elővásárlásoknak annál sikeresebb megakadályozására, a marhakereskedőknek, az alföldiektől, marhát, az országos vásárokon kívül, csakis két heti-vásáron szabad venniök: a szempezin és magyar-óvárin. — a — o —.

Az osztrák és morva handgrófság. A megelőző czikkből is láthatjuk, hogy e hivatalnak milyen fontos szerepe volt magyar marhakereskedésnél, szükségesnek tartjuk tehát véle ezuttal behatóbban is foglalkoznunk, Luschin és különösen Koehne jeles műve alapján.

A Handgróf, tulajdonképen Hansgróf azaz Hansagróf, vagyis a „hansa“-nak azaz a kereskedők társulatának grófja — főnöke volt. Minden nagyobb német városnak megvolt a maga „hansa“-ja és „hansgraf“-ja. Megvolt Bécsnek is, de a bécsi hansgróf, már 1279-ben, s az egész középkoron át nemesak a város, hanem egész Ausztria kereskedelmének állott élén. Előbb mindig bécsi polgárok viselték e hivatalt, de nem a város választotta őket, mint ez más német kereskedelmi városokban történt, hanem az osztrák fejedelem nevezte ki. Eleinte Bécs város érdekeit is gondozta, de I. Miksa óta már merőben a fejedelem tisztviselője, kinek kvalifikációjához többé nem volt szükség,

¹⁾ Dr. A. Luschin von Ebengreuth. Geschichte des ältern Gerichtswesens im Österreich. Weimar 1879. 234—7. l.

C. Koehne. Das Hansgrafenamt. Ein Beitrag zur Geschichte der Kaufmannsgenossenschaften und Behördenorganisation. Berlin. 1893. 43—103. l.